

ПРОГНОСТИЧНІ УМІННЯ ЯК ПОКАЗНИК ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Т. Б. Поясок, О. І. Беспарточна

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського
вул. Першотравнева, 20, м. Кременчук, 39600, Україна.

E-mail: royasoktb@mail.ru

Розглянуто особливості професійної діяльності психолога, які зумовлюють необхідність розвитку їх здатності до прогнозування; виявлено сутність понять «прогноз», «прогнозування», «прогностика», «прогностичні уміння»; виділено способи та логічну послідовність розробки прогнозу; визначено механізми, способи і засоби формування прогностичних умінь; розглянуто етапи організації навчання на підґрунті вирішення системи навчально-прогностичних задач.

Ключові слова: прогноз, прогнозування, прогностика, прогностичні уміння.

ПРОГНОСТИЧЕСКИЕ УМЕНИЯ КАК ПОКАЗАТЕЛЬ КАЧЕСТВА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ПСИХОЛОГОВ

Т. Б. Поясок, Е. И. Беспарточная

Кременчугский национальный университет имени Михаила Остроградского
ул. Первомайская, 20, г. Кременчуг, 39600, Украина.

E-mail: royasoktb@mail.ru

Рассмотрены особенности профессиональной деятельности психолога, которые обуславливают необходимость развития, их способности к прогнозированию; выявлена сущность понятий «прогноз», «прогнозирование», «прогностика», «прогностические умения»; выделены способы, логическая последовательность разработки прогноза; определены механизмы, способы и средства формирования прогностических умений; рассмотрены этапы организации обучения на основе решения системы учебно-прогностической задач.

Ключевые слова: прогноз, прогнозирование, прогностика, прогностические умения.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. Здійснюючи будь-яку діяльність, людина постійно прогнозує її результат і передбачає хід подій. Прогностичний характер людської свідомості є однією з відмінних рис її психіки. Зіставляючи минуле і сучасність, люди отримали можливість розкрити об'єктивні причинно-наслідкові зв'язки, детермінанти розвитку різних явищ, на основі яких могли отримувати інформацію про майбутнє. Така можливість розвинулась разом з формуванням людської психіки як у філогенезі, так і у процесі суспільно-виробничої та громадської діяльності.

Професійна діяльність психолога має особливу специфіку, пов'язану зі складністю, неоднозначністю психічних процесів, властивостей і станів людини

та їх проявів у різних галузях людської діяльності, міжособистісної і соціальної взаємодії. У професійній діяльності психологу часто доводиться аналізувати події не лише сьогодення, а й минулого та майбутнього. Адже для того, щоб мати можливість розкрити об'єктивні причинно-наслідкові зв'язки, детермінанти розвитку різних явищ, необхідно зіставити минуле і сьогодення. І лише на підґрунті такого зіставлення спрогнозувати інформацію на майбутнє. Тому одним з найбільш вагомих професійних умінь майбутнього психолога доцільно виокремити прогностичні уміння, які дозволяють йому у процесі здійснення практичної діяльності моделювати можливі зміни, цілеспрямовано вносити відповідні корективи, на підґрунті отриманих попередніх результатів і наявних можливостей планувати подальшу роботу.

Прогнозування є найважливішим інструментом вирішення спеціальних і структурних проблем, які виникають перед психологом. Успіх професійної діяльності практичного психолога забезпечується, зокрема, здатністю на практиці поєднувати досвід минулого і сьогодення, передбачати наслідки власних дій, з'ясовувати причинно-наслідкові зв'язки психологічних явищ і прогнозувати їх подальший розвиток.

Мета статті – дослідження прогностичних умінь як показника якості професійної підготовки майбутніх психологів.

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ. Прогнозування розвитку подій і планування власних дій для досягнення бажаних результатів є невід'ємними складовими будь-якої діяльності людини і входять до багатьох концептуальних систем науки про поведінку по-різному переломлюючись у різних теоріях (П. Анохін, Н. Бернштейн, А. Леонтьєв, К. Прибрам, С. Рубінштейн, Є. Соколов, Д. Узнадзе та ін.).

У науковій літературі феномен прогнозування розглядається як здатність людського мислення уявити майбутній спосіб розв'язання проблеми (А. Брушлинський, Б. Ломов, А. Нікітіна, Л. Регуш, Т. Рум'янцева, В. Тугарінов); процес пізнання, який орієнтується на дослідження законів, закономірностей і тенденцій майбутнього стану явищ і процесів (Д. Гвішвілі, Б. Гершунський, Ф. Кевля, В. Лисичкін та ін.); складова видів діяльності (І. Бестужев-Лада, Т. Димова, Г. Коджаспірова, Н. Кузьміна, Л. Спірін, В. Якунін та ін.). Щодо професійної діяльності психолога, то проблему прогнозування розглядали Б. Ломов, Л. Реуш, Є. Сурков, І. Фейнберг та ін.

Низка дослідників далекого зарубіжжя (Дж. Брунер, Дж. Клірі, Х. Льовенбах, Ф. Полак, Ф. Худ та ін.) у сутність поняття «прогнозування» вкладають більш широкий контекст: погляд у майбутнє, систематичний процес, специфічний вид прогнозу.

До основних понять теорії прогнозування можна віднести: прогноз, прогнозування, прогностика.

Сутність прогностичних умінь витікає із сутності поняття «прогноз». Контент-аналіз різних підходів до визначення цієї дефініції дозволяє виділити найбільш суттєві ознаки прогнозу: подання прогнозованого об'єкта, явища чи події у їх вірогідному стані у майбутньому, яке знаходить своє вираження в ар-

гументованому і науково обґрунтованому судженні; для вироблення прогнозу підґрунтям є інформація про наявний стан прогнозованого об'єкта, суб'єкта, явища, події, а також знання закономірностей їх розвитку; прогноз є підставою для прийняття рішення; у результаті прогнозування настає прогноз, який має ознаки принципово нового знання про об'єкт; порівняльна оцінка того, яка вірогідність настання чи ненастання прогнозованого об'єкта, події.

Отже, прогноз визначається як вірогідне науково обґрунтоване судження про перспективи, можливі стани того чи іншого явища у майбутньому і/чи про альтернативні шляхи і терміни їх здійснення.

Прогнозування, у свою чергу, розглядається як вид діяльності, який здійснюється на основі теорії прогностики і спрямований на дослідження можливих перспектив розвитку і перетворення об'єктів і суб'єктів прогностичної діяльності. Воно відрізняється алгоритмічністю, а результат – інформація про майбутнє, що прогнозується – більш точна, об'єктивна і обґрунтована.

Прогнозування містить знання, які мають вірогіднісний характер, уміння, які полягають в оцінці ступеню вірогідності прогнозних даних, і терпляче очікування, необхідне для того, щоб переконатись у вірності чи невірності прогнозу. Підґрунтям для ефективного прогнозування є прогностика – наукова дисципліна про закономірності розробки прогнозів і способи прогнозування.

Аналіз наукової літератури показав, що в основі прогнозування знаходяться три взаємодоповнюючі джерела інформації про майбутнє. Насамперед, це оцінка перспектив розвитку, майбутнього стану явища, що прогнозується, на підґрунті досвіду. Така оцінка найчастіше проводиться за допомогою аналогії з тими явищами і процесами, які добре відомі і схожі з аналізованими. Наступне джерело інформації – екстраполяція (умовне продовження у майбутнє) тенденцій, закономірності розвитку яких у минулому і сьогоденні достатньо добре відомі. І завершує зазначену тріаду модель майбутнього стану того чи іншого явища, процесу, яка побудована згідно очікуваних чи бажаних змін низки умов, перспективи розвитку яких достатньо відомі.

У низці досліджень (А. Архангельський, А. Нікітіна, Ж. Тощенко та ін.) визначені рівні прогнозування: цілепокладання як встановлення ідеального передбачуваного результату діяльності; планування як перетворення інформації про майбутнє та директиви для цілеспрямованої діяльності; програмування, яке забезпечує послідовність конкретних заходів для реалізації планів; проектування, яке передбачає створення конкретних деталей розроблених програм.

Відповідно до вищезазначеного виділимо способи розробки прогнозів, які взаємодоповнюють один одного, тому здебільшого використовуються комплексно, а саме: анкетування (інтерв'ювання, опитування), екстраполяція/інтерполяція (виявлення проміжного значення між двома відомими моментами процесу) та моделювання.

Екстраполяція та інтерполяція передбачають побудову динамічних рядів розвитку показників явища, що прогнозується, на протязі періодів заснування прогнозу у минулому і упередження прогнозу у майбутньому. Моделювання – це побудова пошукових і нормативних моделей з урахуванням вірогідної чи

бажаної зміни явища, що прогнозується на період упередження прогнозу за наявними прямими чи непрямими даними про масштаби і напрями змін [3].

Загальна логічна послідовність найважливіших операцій розробки прогнозу зводиться до наступних основних етапів:

1. Передпрогнозна орієнтація (програма досліджень).
2. Побудова вихідної (базової) моделі прогнозованого об'єкта методами системного аналізу.
3. Збір даних прогнозного фонду.
4. Побудова динамічних рядів показників – основи, стрижня майбутніх прогнозних моделей – методами екстраполяції.
5. Побудова серії гіпотетичних пошукових моделей прогнозованого об'єкта методами пошукового аналізу профільних і фонових показників з конкретизацією мінімального, максимального і найбільш вірогідного значень.
6. Побудова серії гіпотетичних нормативних моделей об'єкта, що прогнозується, методами нормативного аналізу з конкретизацією значень абсолютного і відносного оптимуму за заздалегідь визначеними критеріями, відповідно заданим нормам, ідеалам, цілям.
7. Оцінка вірогідності і точності, а також обґрунтованості прогнозу – уточнення гіпотетичних моделей.
8. Вироблення рекомендацій для прийняття рішень у галузі управління на основі співставлення пошукових і нормативних моделей.
9. Експертне обговорення (експертиза) прогнозу і рекомендацій.
10. Передпрогнозна орієнтація на основі співставлення матеріалів уже розробленого прогнозу з новими даними прогнозного фону і новий цикл дослідження [4].

Погоджуючись із думкою А. Захарова [5], під прогностичними уміннями ми розуміємо систему теоретичних дій і операцій, спрямованих на отримання випереджуючої інформації про об'єкт/суб'єкт дійсності, які ґрунтуються на наукових положеннях і методах. А формування прогностичних умінь ми визначаємо як спеціально організований, цілеспрямований процес з оволодіння усією сукупністю дій, які забезпечують отримання випереджувальної інформації про об'єкти чи суб'єкти дійсності на науковому підґрунті.

Прогностичні уміння можуть бути реалізовані на різних рівнях організації психічної діяльності. Тому прогнози ми поділяємо на два основні типи: усвідомлений і інтуїтивний. Усвідомлений тип заснований на конкретних фактах, подіях, законах, традиціях. Таке прогнозування є класичним, типовим. Воно досить легко складається, обґрунтовується і сприймається. Прогноз, складений за цим типом, має високий ступінь достовірності у найближчій перспективі. Але зі зростанням термінів достовірність зменшується. Інтуїтивний тип спирається на тенденції, що зароджуються, неусвідомлені закони, ще не відкриті явища. Такий прогноз складно сформулювати, ще складніше обґрунтувати і сприймати.

Щодо прогностичного мислення, то воно може бути як саногенним, так і патогенним, тобто як позитивним, так і негативним.

Визначення механізмів, способів і засобів формування прогностичних

умінь дозволяє відповісти на питання: як необхідно будувати навчальний процес, щоб забезпечити взаємодоповнення процесів засвоєння і розвитку. Ступінь взаємозв'язку зазначених процесів виявляється у певному типі навчання, у характері психологічного механізму, що переважає. Зважаючи на це, і враховуючи структурні компоненти прогностичних умінь психолога, доцільно організувати навчання через вирішення системи навчально-прогностичних задач. Така організація навчання сприятиме процесу формування прогностичних умінь, оскільки зумовлена взаємовпливом параметрів, які відображають зміст, дії і якості мисленнєвих процесів, необхідних для успішного здійснення прогностичної діяльності.

Організація навчання на підґрунті вирішення системи навчально-прогностичних задач має відбуватись за такими етапами: підготовчий, імітаційний і практичний. Підготовчий етап спрямований на оволодіння знаннями – підґрунтям для прогнозування, на вивчення основ психологічного прогнозування. При реалізації цього етапу у процесі навчання у студентів необхідно формувати уявлення про процес прогнозування на лекційних заняттях нормативних курсів психології, стимулювати самостійне вивчення ними літератури, яка відображає питання прогнозування. У процесі читання лекцій можна навести приклади ситуацій і запропонувати студентам оцінити їх з різних позицій.

Імітаційний етап характеризується тим, що студенти практично реалізують виконання способу дії прогнозування на підґрунті отриманих знань. Здійснюється він переважно на семінарських заняттях, де зорганізується діяльність з вирішення запропонованих викладачем задач – моделей психологічних ситуацій, які існують як система прогностичних задач.

Практичний етап спрямований на підвищення рівня прояву якостей мисленнєвих процесів у ході ознайомлення зі способами здійснення операції поряд зі здійсненням основної діяльності.

Способи, приблизний алгоритм і конструювання прогностичних задач і методика їх відбору доцільно проводити не за тематичною ознакою, а виходячи зі структури прогностичних умінь, що забезпечує взаємовплив, відображає зміст, дії і якості мисленнєвих процесів, необхідних для успішного здійснення прогностичної діяльності.

ВИСНОВКИ. Таким чином, одним із важливих показників якості підготовки майбутніх психологів є сформованість прогностичних умінь. Їх цілеспрямоване формування доцільно проводити через систему прогностичних задач, які відображають вірогідні психологічні ситуації. Прогностичні уміння доцільно формувати не лише як дії на певному рівні їх опанування, а і як єдність трьох компонентів, що характеризують знання як підґрунтя для прогнозування, дії, які складають процес прогнозування, якості мисленнєвих процесів.

Перспективними напрямками дослідження є інструментарій і технологія формування прогностичних умінь майбутніх психологів, теоретична і методична розробка даної проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белоновская И. Д. Моделирование проблемных ситуаций как средство формирования прогностических умений будущего юриста: монография / И. Д. Белоновская, Е. О. Филиппова. – Оренбург: ООО ИПК «Университет», 2012. – 218 с.
2. Кугуенко Г. В. Методика формування прогностичних умінь учнів на уроках хімії / Г. В. Кугуенко // Педагогічні науки. Стан та перспективи шкільної хімічної освіти: збірник наукових праць. – Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2005. – С. 110–116.
3. Вероятностное прогнозирование в деятельности человека / Под ред. И. М. Фейгенберга, Г. С. Жеравлёва. – М.: Наука, 1977. – 392 с.
4. Ториков А. В. Прогностические умения как показатель качества профессиональной подготовки специалистов сервиса / А. В. Ториков // Научные проблемы гуманитарных исследований. – 2009. – Вып. 9. – С. 109–113.
5. Захаров А. В. Проблема формирования прогностических умений у будущего учителя в условиях развития и глобализации образовательного пространства // Педагогика в глобализирующемся пространстве науки: М-лы Всероссийской научно-практической конференции, посвящённой 60-летию кафедры педагогики ТГПИ им. Д. И. Менделеева (6-7 апреля 2007г., г.Тобольск) / отв. ред. Т. А. Яркова. – Тобольск: Изд-во ТГПИ им. Д. И. Менделеева, 2007. – С. 193–194.
6. Polak F. L. Prognostics a Science in the making surveys and creates the future / F. L. Polak. – Amsterdam, New York : Elsevier Pub Co., 1971. – 425 p.
7. Поясок Т. Б. Прогностичне моделювання ефективності навчання дорослих на основі інформаційних технологій / Т. Б. Поясок // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: зб. наук. пр. – К., 2011. – Вип. 3. – Ч. 1 – С. 171–177.

**FORECASTING ABILITY AS THE QUALITY INDICATOR IN TRAINING
FUTURE PSYCHOLOGISTS**

T. Poyasok, O. Bespartochnaya

Kremenchuk Mykhailo Ostrogradskyi National University

vul. Pershotravneva, 20, Kremenchuk, 39600, Ukraine.

E-mail: poasoktb@mail.ru

The article examines features of professional activity of a psychologist that determine necessity of their ability to forecast. Forecasting ability allows a psychologist in the practical process to simulate possible changes, make appropriate target corrections on the basis of the preliminary received results and existing opportunities for planning further work.

It reveals the essence of concepts “forecast”, “forecasting”, “forecasting ability”. Forecasting ability is defined as probable scientifically justified opinion about prospects, possible states of a phenomenon in the future, alternative ways and terms of their implementation. Forecast is considered as an activity that is based on the theory of prediction and aimed to study the possible prospects of development and transformation of objects and subjects in forecasting activity. The basis for effec-

tive predicting is forecasting - the scientific discipline describing patterns of development of forecasts and forecasting methods. We understand under forecasting abilities theoretical system of actions and operations aimed to getting information about the object/ subject in reality, based on scientific terms and methods. The authors identify ways and logical sequence of developing forecast; define mechanisms, ways and means of forming forecasting abilities. Organization of forecast study should be based on solving a system of educational and forecast tasks. They show the stages in organizing the study on the basis of solving systems of training objectives: preparatory, simulative and practical.

Thus, one of the important indicators of the quality in training future psychologists is formation of forecasting skills. It is necessary to conduct through the system of forecasting tasks with their purposeful formation that reflect psychological situations.

Key words: forecast, forecasting, prognostics, forecasting ability.

REFERENCES

1. Belonovskaya, Y. D. Modelirovaniye problemnykh situatsyy kak sredstvo formirovaniya prohnostycheskykh umenyy budushcheho yurysta: monografyya / Y. D. Belonovskaya, E. O. Fylyppova. – Orenburh: OOO YPK «Unyversytet», 2012. – 218 p.
2. Kuhuyenko, H. V. Metodyka formuvannya prohnostychnykh umin' uchniv na urokakh khimiyi / H. V. Kuhuyenko // Pedahohichni nauky. Stan ta perspektyvy shkil'noyi khimichnoyi osvity : zbirnyk naukovykh prats'. Sumy : SumDPU im. A. S. Makarenka, 2005. Pp. 110–116.
3. Veroyatnostnoe prohnozyrovanye v deyatelnosti cheloveka / Pod red. Y. M. Feyhenberha, H. S. Zheravleva. – M.: Nauka, 1977. – 392 p.
4. Torykov, A. V. Prohnostycheskiye umenyya kak pokazatel' kachestva professyonal'noy podgotovky spetsyalystov servysa / A. V. Torykov // Nauchnyye problemy humanitarnykh yssledovaniy. – 2009. – Vyp. 9. – Pp. 109–113.
5. Zakharov A. V. Problema formirovaniya prohnostycheskykh umenyy u budushcheho uchytelya v uslovyakh razvytyya y hlobalyzatsyy obrazovatel'noho prostranstva // Pedahohyka v hlobalyzyruyushchemsya prostranstve nauky: M-ly Vserossyyskoy nauchno-praktycheskoy konferentsyy, posvyashchennoy 60-letyuu kafedry pedahohyky THPY um. D. Y. Mendeleeva (6-7 aprelya 2007h., h. Tobol'sk) / otv. Red. T. A. Yarkova. – Toboll'sk: Yzd-vo THPY um. D. Y. Mendeleeva, 2007. – Pp. 193–194.
6. Polak, F. L. Prognostics a Science in the making surveys and creates the future / F. L. Polak. – Amsterdam, New York : Elsevier Pub Co., 1971. – 425 p.
7. Poyasok, T. B. Prohnostychnye modelyuvannya efektyvnosti navchannya doroslykh na osnovi informatsiynykh tekhnolohiy / T. B. Poyasok // Osvita doroslykh: teoriya, dosvid, perspektyvy: zb. nauk. pr. – K., 2011. – Vyp. 3. – Ch. 1 – Pp. 171–177.

Стаття надійшла 2.03.2015.